

Papp-Zakor Ilka
Angyalvacsora

JAK – Prae.hu
Budapest, 2015

Reichert Gábor

BIZONYTALAN KÖRVONALAK

Jellemző, hogy Papp-Zakor Ilka első kötete, a 2014-ben JAKkendő-díjjal jutalmazott *Angyalvacsora* két novellájában is a vakság motívuma alakítja a narráció menetét. A *Hélium* névtelen elbeszélője, egy vándorcirkusz vak artista- és egyben varrónője az általa sosem látott színekhez köti félelmeit, és hiányos érzéki tapasztalatainak szóbeli körülírásával teszi úgy-ahogy átélhetővé világtalan mindennapjait: „A zöld a fű színe, a végtelen, néma rété, ahol nincsen, aki útba igazítana, a rété, amelyről nincs kiút. A rété, amely magába temet minden hangot és mozdulatot. Ilyen helyeken kell a fűre tenyerelni, ha meg akarjuk tudni, milyen a tapintása a rettenetnek” (15). A szöveg a retentet kitapintásának jegyében bevezet az elbeszélő félelmei és traumái közé, amelyek épp attól válnak a befogadó számára is borzasztóan kellemetlenné, hogy nem képes dekódolni, saját ismereteiből kiindulva értelmezni a történeteket – a narrátor pedig nincs tekintettel erre a deficitre, nem kísérli meg, hogy a megalkotott szövegteret a külső szemlélő számára bármennyire is otthonossá tegye. A *Kaviár* főhős-narrátora ugyan nem vak, foglalkozásából adódóan azonban – az utcán kéregetve keresi meg a napi betevőt – jobbnak tartja, ha a nap nagy részében nem nyitja ki a szemét, így a novella eseményeit hozzá hasonlóan az olvasó is meg lehetőségen bizonytalan körvonalakkal képes csak maga elé képzelni. De hát hogyan is tudnánk akár minden érzékünk birtokában – tehát

a bennünket körülvevő valóság (elvileg) minden részletéhez hiánytalanul hozzáférve – feldolgozni azt, hogy egy koldus kalapját egy ismeretlen férfi napról napra teleönti kaviárral, majd miután az a tápláló koszttól egy idő után pocakot ereszt, jótévője félholtra veri és egy folyóba dobja, hogy főhősünk maga is a halak közé kerüljön, sőt – engedve a szöveg bizarr szimbolikája által sugalmazott értelmezésnek – maga is hallá váljon?

Papp-Zakor Ilka írásai, bár a vakság csak az említett kettőben jut explicit szerephez, a befogadó állandó bizonytalanságban, „sötétségben” tartásával érik el hatásukat: nem hagyják, hogy az ember maga előtt lássa a rövid történeteket, mivel azok legtöbbször látszólag reflektálatlanul lépked oda-vissza a ráció és a józan ésszel felfoghatatlan jelenségek határán. És akkor mi a helyzet a fantasy- vagy meseszövegekkel, amelyek szintén olyan világokat teremtenek, amelyek meglévő tapasztalataink alapján elvileg értelmezhetetlenek lennének, mégis mintha a történetek helyszínén lennének olvasás közben? – merülhet fel a fenti sorok olvasójában a jogos ellenvetés. Az *Angyalvacsora* darabjai abban a tekintetben térnek el az említett zsánerektől (is), hogy olykor teljesen hétköznapi szituációkat billentenek ki a helyükről egy-egy groteszk elem játékba hozásával, aminek következtében az olvasó elveszíti az értelmezés fogódzóit, és a szereplőkhöz hasonlóan maga is kiszolgáltatottá válik az események sodrásának. A hétköznapi tudásunk számára abnormális részletek Papp-Zakornál a lehető legtermészetesebb módon simulnak bele az elbeszélésekbe, amelyek szereplői nem látszanak érzékelni a logika és a józan számítás szövegről szövegre bekövetkező csődjét. Így fordulhat elő például, hogy a *Nagyapó kesztyűcskéje* testi fogyatékos narrátora, miután nagyapja az erdőben felejtette, magától értetődően nyugtázza: „Meghaltam még aznap éjszaka. [...] Reggelre belülről összetöppedtem, mint a dióbél, és a hangyák kihordtak az orrlukaimon át. [...] A fejembe mókuscsalád költözött. Kölykezni kezdtek, és megtöltötték mogyoróval és dióval a szájjüregemet” (11).

Az eddigi idézetek is meglehetősen jól illusztrálják, hogy bár az *Angyalvacsora* novellái valamiféle morbid humornak sincsenek híján – ezt szemléltetendő álljon itt egy mondat ugyancsak a *Nagyapó kesztyűcskéjéből*: „Azt mondta [Nagyapó], szép kislány volnék, ha nem lennének torzak a vonásaim, csökevényes a lábam és széttroncsolt mind a két kezem, én pedig örültem, hogy van bennem, amit kedvel” (7) –, alapvetően depresszív hangoltságúak. Szereplőik túlnyomó többsége ki van szolgáltatva – értsük ezt akár fizikai, akár mentális értelemben

– saját félelmeinek, környezetének és/vagy az elbeszélés kiszámíthatatlan alakulásának. A fülszöveget jegyző Forgách András találó megfogalmazása szerint Papp-Zakornál „Nem feltétlenül a félelem vagy a szorongás ábrázolása az elbeszélések fő ereje, hanem a titok, amely a fantáziát elszabadítja.” A kötetbe felvett írások, bár nehéz lenne valamilyen jól érzékelhető tematikai azonosságot felfedezni közöttük, annyiban mindenképpen egymás rokonai, hogy mindannyiukban megtalálható egy pont, ahol az elbeszélés útja elágazik az addig kiszámíthatónak tűnő haladási iránytól. Szinte láthatóvá válik egymás mellett a két alternatív „útvonall”: ahová a történet a ráció síkján eljuthatott volna, és ahová az „elszabadult fantáziának” köszönhetően végül eljut. Nem előzmény nélküli a magyar prózában (sem) ez a fajta szövegépítkezés: a közelmúlt hazai irodalmából elsősorban Szvoren Edina novellisztikáját érdemes megemlíteni, de az alternatív jelenábrázolások egyik legnagyobb mestere, Bodor Ádám művei is könnyen eszünkbe juthatnak. Ami Papp-Zakor Ilka prózáját leginkább megkülönbözteti az említett előképektől, az a megörökített szituációk meseszerűsége: legyen szó bármilyen háttorzongató, sőt olykor kifejezetten brutális jelenetről, a középpontban álló szereplő – aki minden esetben azonos a narrátorral, vagyis az elbeszélés nézőpontját meghatározó entitással – egy pillanatig sem veszíti el eredendő naivitását, és mintha csak gyermekmesét mondana, minden kételkedés nélkül, valamiféle megmagyarázhatatlan derűvel fogadja el az adott történet kegyetlen valóságát. (Persze, ha jobban belegondolunk, a Grimm-mesék sem működnek másképp: máskülönben hogyan tudnánk gyerekeknek tálalni egy olyan történetet, amelynek főszereplője egy kislány, akit nagymamájával együtt felfal a farkas, majd egy vadász felvágja az állat gyomrát, köveket tölti meg és vízbe fullasztja?)

Már csak azért is megállja a helyét a mesepárhuzam, mert gyakran maguk a szövegek is rájátszanak a nép- és műmesék szokészetére. A *Sakk* fogorvos házaspárjának tagjai – akik pácienseik fogsorán, pontosabban fogsorával játsszák a táblás játékot – például „bolondnak” és „királykisasszonynak” nevezik a megfelelő bábukat (jelen esetben a szerencsétlenül járt betegek fogait): eleinte nem érteni, hogy mi indokolja ezt, a történet végén azonban kiderül, hogy férj és feleség játék közben találják ki az esti mesét, amelyet lefekvés előtt elmondanak gyerekeknek. Az így megalkotott mesének csak részleteit ismerjük, azok viszont nem hagynak kétséget afelől, hogy milyen élményre számíthat a kisgyerek, amikor szülei hazaérnek: „A Koromkirály letelepedett egy vakondtúrás-

ra, és morfondírozni kezdett. Végül pedig, igen bölcsen, ezt mondta: megéheztem és elálmosodtam ebben a nagy szaladgálásban. Otthon vár a finom vacsora, amit még azelőtt tett föl a kályhára a szakácsné, hogy a részeg kőműves lekaszabolta volna egy meszes spaklival, aztán pedig a pihe-puha ágy és az édes álom. Légy jó kisgyerek, és aludj te is szépen, kiscsibém” (29). De az *Édesanya könyvesszobája* című novella főszereplője is királykisasszonyról mesél növényként tenyésztett (?) és nevelgetett (egyébként szintén meglehetősen bizonytalan körvonallal megrajzolt) gyerekének, aki később egy könyv lapjai között kiláptva végzi nem túl hosszú földi pályafutását (47).

A kötet legtöbb darabjáról elmondható, hogy megjelenik bennük a hagyományos emberi érzések – leginkább a gyengédség iránti igény – kialakulásának lehetősége, végül azonban mégis a természetes közegként megélt és elfogadott embertelenség kerekedik bennük felül. A Bartók Imre regénytrilógiájában csúcsra járatott poszthumán esztétika is eszünkbe juthat Papp-Zakor novelláinak problematikájáról, nagy különbség azonban, hogy míg a Bartók-trilógia lezárásának, *A kecske évének* utolsó oldalai a humanitás apológiájaként, Karl, Martin és Ludwig addigi rémtetteinek kvázi visszavonásaként olvashatók, addig Papp-Zakornál nincs nyoma az emberi(es)ségbe vetett hit visszaállíthatóságának. Ebből a szempontból (is) szimbolikusnak tekinthetjük a kötet címadó novelláját, amelyben – karácsony lévén – nagy lakomára készül a falu népe, a szokásos ünnepi fogások mellett azonban az erdőben tenyésző angyalok húsa is az asztalra kerül. Az ünnep egyik szimbólumának bekebelezése, majd kiöklendezése – „előregörnyedtem, fél kézzel a kerítésbe fogódtam, másik kezemmel a gyomromat szorítottam, és igyekeztem kipumpálni mindazt a sok finomságot, ami benne volt, a borocskát, a pálinkácskát, a leveskét, a süteményt és a sok-sok angyalkát, a finom húsocskákat” (54) – végérvényesen elembertelenedett és deszakralizált világot mutat. A hagyományosan elfogadott emberi értékek marginalizálódása, a barbárság normává válása a kötet legtöbb szövegében visszaköszön, egyesével számolva le az olyasféle konvenciókkal, mint például az írástudás jelentősége (az *Édesanya könyvesszobája* főhőse „nem ismeri az összes betűt”, mindössze húsz-húszonegybet [45]).

Papp-Zakor Ilka debütáló kötete kiforrott, határozott poétikai elképzelésekkel, biztos formaérzékkel rendelkező szerző képét vetíti az olvasó elé. A novellák egységesen magas színvonalra emelkednek, arra enged következtetni, hogy a fiatal író már első kötetében megtalálta azt a hangot,

amelyen történeteit a leghatásosabban meg tudja szólaltatni. Korábbi olvasmányélményeim – és nem reprezentatív személyes véleményem – alapján azonban felhívnom a szerző figyelmét arra, hogy a korán megtalált, homogén elbeszélői világ veszélyeket is rejtget magában a következő kötetekre nézve: ha egy elbeszélői nyelv „önműködővé” válik – vagyis Papp-Zakor bármikor készségszinten képes lesz egy prototipikus Papp-Zakor-novella megírására –, az így keletkezett szövegek könnyen a rutin, a pusztán technikai tudás unalmába süllyedhetnek. Az *Angyalvacsora* szövegein szerencsére egyáltalán nem érződik efféle rutinszerűség, de talán mégsem felesleges megemlíteni a megújulásra való képesség fontosságát: a második (harmadik, negyedik...) kötet után elválik, hogy milyen tartalékokat rejt magában Papp-Zakor Ilka ígéretes pályakezdése.